

AYTƏN HACIYEVA
ADIU
aytən.@.mail.ru.

İNGİLİS DİLİNDƏ GENDER PROBLEMİ VƏ ONUN TƏDRİSİ METODİKASINA DAİR

Açar sözlər: İngilis dili, cins kateqoriyası, metodika, Azərbaycan dili, isim

Ключевые слова: Английский язык, категория

рода, методика, Азербайджанский язык, существительное

Key words: English language, gender category, methodic, Azerbaijan language, noun.

Dildə mövcud olan gerçək həqiqətlərlə sıx surətdə bağlı olan kateqoriyalar aid olduğu dilin daşıyıcıları olan xalqın təfəkkürünün və dilinin inkişafının müəyyən dövrlərində yaranmış, inkişaf etmiş və təkmilləşmişdir. Kateqoriya eyni cinsli əşya və hadisələrin müəyyən qrupları üzrə toplanması haqqında anlayışdır. (6, s. 183). Kateqoriyalar içində cins kateqoriyasının ingilis dilində qramatik səviyyədə deyil, leksik-semantik səviyyədə müşahidə etmək mümkündür (1, s. 57). İngilis dilində cins (gender) kateqoriyası III şəxs əvəzliliklərinin tək formasında və isimlərdə müşahidə olunur. III şəxsin təkində əvəzliliklərdə özünü biruzə verən cins kateqoriyası suppletivizm yolu ilə düzəlişir. Bu və ya digər sözün öz leksik mənasını mühafizə edərək, başqa sözə çevrilməsi və çevrilmə zamanı müəyyən bir mənanın əks olunması (6, s. 170) nəticəsi olan suppletivizm hadisəsi nəticəsində ingilis dilində 3 şəxs əvəzliliklərinin təkində kişi, qadın və orta cinsin təzahür forması belədir.

He- (o-kişi cinsi)

She - (o-qadın cinsi)

It - (o-orta cins, heyvanlar və cansız əşya və məfhumlara aiddir)

İsimlərdə cins kateqoriyası bir-biri ilə qarşılaşan, yəni qarşı-qarşıya duran iki oporisiyadan yaranır (3, s. 52). Bu iki oporisiyadan biri isimləri iki yerə-insan (human) anlayışı və qeyri-insan (non-human) anlayışı isimlərə ayırır və bu qarşılaşmada əks olunur. 2 oporisiya isə şəxs bildirən isimləri qadın (feminal) və kişi (masculine) cinslərinə ayıraraq onlardan təzahür edir və cinsin səciyyəvi sistemində burdan yaranır. Bu ənənəvi terminalogiya tərəfindən kişi (masculine), qadın (feminal) və orta cins (neuter) adlanır. İngilis dilində orta cins həm cansız isimləri, həm də heyvan anlayışı bildirən sözləri əhatə edir. Məsələn: "book", "hill", "world", "city", "friendshio", "love", "ant", "horse", "hen" və s. isimləri orta cinsə aiddir.

Müasir ingilis dilində ismin cinsini göstəricisi ola biləcək xüsusi morfoloji forma, səciyyəvi şəkilçi yoxdur. Cins ingilis dilində leksik mənada

özünü göstərir. Cins göstəricisi ola biləcək morfoloji vasitənin olmamasına baxmayaraq ismin cins mənası leksik səviyyədə yetərincə təzahür edilir. Kişi (male), qadın(female) və orta(neuter) isimlər bu dilin leksik tərkibində, lüğətində mühüm yer tutur. İsimlərin kişi cinsi bildirən sözləri kişi cinsinə, qadın cinsi bildirən sözləri qadın cinsinə aid olunan isimlər struktur baxımından üç qrupa bölünürlər.

1) Sadə isimlər

2) Düzəltmə isimlər

3) Mürəkkəb isimlər.

1. Sadə quruluşlu kişi və qadın cinsli isimlər yalnız bir kökdən ibarət olur. Məsələn: kişi cinsində: man, boy, husband, uncle və s., qadın cinsində: woman, girl, wife, ant və s..

2. Düzəltmə quruluşlu kişi və qadın cinsli isimlər analitik – flektiv quruluşlu ingilis dilində sözdüzəldici şəkilçilərin vasitəsilə düzəlir. Bu sözdüzəldici şəkilçilər ingilis dilinə əsasən fransız dilindən keçmiş və qeyri-məhsuldar şəkilçilərdir. Belə şəkilçilər əsasən kişi cinsli isimlərdən müvafiq qadın cinsli isimlər əmələ gətirir. Məsələn:

-ess - Bu şəkilçi kişi cinsli isimlərə artırılaraq qadın cinsli isimlər əmələ gətirir:

actor - actress; host - hostess; poet - poetess; prince - princess; emperor - empress; peer - peeress; duke - duchess; count - countess; waiter - waitress və s.

- ine - hero (qəhrəman) - heroine (qəhrəman (qadın c.))

- ette - usher (teatrda biletlər yoxlayan kişi) - usherette (bilet yoxlayan qadın);cosmonette

- rix - testate [testit] - (miras qoyan kişi) - testatrix (miras qoyan qadın)

Bu şəkilçilərdən başqa ingilis dilində fel və isim köklərinə əlavə olunaraq kişi cinsli isimlər əmələ gətirən məhsuldar şəkilçi -er və onun variantı (-or) düzəltmə isimlər əmələ gətirir: actor (aktyor); widower (dul kişi); lover (məşuq); waiter (xörəkpaylayan kişi) və s.

3) Mürəkkəb quruluşlu kişi və qadın cinsli isimlər iki və daha artıq sözün birləşməsindən yaranır və əmələ gəlmə üsullarına görə fərqlənirlər. Belə ki, bu tip isimlərin bəzisi iki sözün birləşib işlənməsindən, digərləri isə defis ilə yazılması yolu ilə yaranır. Buna görə də bu mürəkkəb isimlər iki növə ayrılır:

1) Bitişik yazılanlar: İki sözün bir-birinə yanaşma əlaqəsi ilə yanaşib birləşməsindən yaranır. Məsələn:

Kişi cinsli isimlər: grandson, stepfather, stepson, fosterfather, godfather, godson, sportsman.

Qadın cinsli isimlər: grandmother, granddaughter, stepmother, stepdaughter, fostersister, godmother, goddaughter, sportswoman.

2) Defislə yazılan kişi və qadın cinsli isimlər iki və üç sözdən yaranır. Məsələn:

Kişi cinsli isimlər: father-in-law, brother-in-law və s.

Qadın cinsli isimlər: mother-in-law, sister-in-law və s.

İngilis dilində kişi və qadın cinsli isimlər ifadə etdikləri mənə və aid olduqları siniflərə görə aşağıdakı qruplara bölünürlər.

1. İnsan anlayışı bildirən isimlərdə cins mənası. Bu isimlər də öz növbəsində yarımqruplara bölünürlər:

1) Qohumluq mənası bildirənlər:

kişi cinsi: father, brother, son, husband, nephew, heir, uncle, grandfather, grandson, father-in-law, brother-in-law.

qadın cinsi: mother, sister, daughter, wife, niece, heiress, aunt, grandmother, granddaughter, mother-in-law, sister-in-law, daughter-in-law.

2) Ümumi cins fərqi bildirən isimlər:

kişi cinsi: man, boy, fellow, lad, kid, male.

qadın cinsi: woman, girl, maid, lass, dame, female.

3) Zadəgan titulu bildirən isimlər:

kişi cinsi: king, prince, baron, count, czar, duke, peer, emperor, margrave, qadın cinsi: queen, princess, baroness, countess, tsarina, duchess, peeress, empress, marchioness.

4) Nigah prosesi ilə bağlı isimlər:

kişi cinsi: bridegroom (bəy), fiancé (bəy- toya qədər), lover (məşuq, sevgili), widower (dul kişi), birdman (bəyin sağ dişi), bachelor (subay kişi).

qadın cinsi: bride (gəlin- toyda), fiancée (gəlin- toya qədər), sweetheart (sevgili), widow (dul qadın), spinster (ərə getməmiş qız, qarımış qız), bridesmaid (gəlinin sağdışı).

5) Müxtəlif əlaqələr əsasında yaranan isimlər:

kişi cinsi: godfather - xaç atası, godson - xaç oğulluğu, stepfather - ögey ata, stepson - ögey oğul, foster father - atalıq, foster brother - süd qardaşı,

qadın cinsi: godmother - xaç anası, goddaughter - xaç qızlığı, stepmother - ögey ana, stepdaughter - ögey qız, foster mother - analıq, foster sister - süd bacısı.

6) Nəciblik, alicənablıq bildirən isimlər:

kişi cinsi: gentleman, knight (cəngavər),

qadın cinsi: lady (xanım)

7) Müraciət forması kimi işlənən isimlər:

kişi cinsi: mister (Mr.)

qadın cinsi: (ərə getməmiş qıza müraciətdə işlənir), mistress (ərə getmiş qadına müraciətdə işlənir, (Mrs.))

8) Peşə bildirən isimlər:

kişi cinsi: actor, waiter, poet, milker (süd sağan kişi), salesman (satıcı kişi), cowboy(çoban), cowherd (çoban), policeman (polis), craftsman (sənətkar), sculptor (heykəltəraş), sportsman (idmançı) və s.

qadın cinsi: actress, waitress, poetess, nurse, (tibb bacısı), midwife (akuşer), needle woman (dərzi), saleswoman (satıcı qadın).

9) Sahiblik bildirən isimlər:

kişi cinsi: host (ev sahibi), landlord (torpaq sahibi),

qadın cinsi: hostess (ev sahibəsi), landlady (torpaq sahibəsi)

II. Heyvan anlayışı bildirən isimlərdə cins mənası:

erkək cinsli: lion (şir), tiger (pələng), boar (donuz), bick (maral), bull (kələk), ram (qoç), dog (it).

dişi cinsli: lioness (dişi şir), tigress (dişi pələng), sow (dişi donuz), dol (dişi maral), cow (inək), ewe (qoyun), bitch (dişi it).

III. Quş anlayışı bildirən isimlərdə cins mənası:

erkək cinsli: cock (xoruz), cockerel (beçə), drake (ördək), gander (qaz).

dişi cinsli: hen (toyuq), pullet (fərə), duck (ördək), goose (qaz).

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Arnold I.V. "The English Word" Москва Высшая школа. 1986.
2. Əsədova M.N. "İngiliscə - Azərbaycanca tematik sözlər lüğəti", Bakı Nurlan - 2001.
3. Blokh M.Y. "A Course in Theoretical English Grammar", Mosc. - Vysshaya Shkola - 2000.

A.Gadjieva

The gender category in the english language

Summary

Gender is a scientifically-philosophical category. Gender category is specific to all languages of the world and has many lexical grammatical ways of expression in these languages. In the article the category of c which is considered the most important category in English language is discussed. Also thoughts a gender of scientists about a gender category are reviewed.

The article is dealing with the ways of morphological expression of gender in English and Azerbaijanian. Here is spoken about the role of gender in the expression of ideas and given examples to show how the means of gender shift in sentences with the same lexical and syntactical

structure. It is stated in the article that some linguists consider the gender to be pure semantical, some consider it to be syntactical and others consider it to be a grammatical category. Here is performed brief study of morphological ways of gender. Enough examples on the matter have been given and compared in both languages, usage reasons of prefixes are explained on presented examples. The productivity and unproductive eness of gender have been taken into consideration and they are compared due to formation of different parts of speech.

А.Гаджиева

Категория рода в английском языке Резюме

Данная статья посвящена морфологическим путям выражения значения категория рода Азербайджанском и Английском языках. Здесь объясняется роль гендера при выражении идей и предоставлены примеры показывающие как категория рода меняются в предложениях с одинаковой лексической и синтаксической структурой. В статье отмечается, что некоторые языковеды считают категория рода семантической, некоторые синтетической и некоторые грамматической категорией.- Изучаются морфологические способы образования категория рода синтетической и некоторые грамматической категорией. Здесь изучаются также морфологические способы образования категория гендера.

В статье описываются категории рода в современном английском языке. Автор отличает что категория рода является лексической категорией а не грамматической. В тоже время автор доказывает, а наличии взаимоственных Азербайджанских грамматических родовых окончаний, которые используются в современном английском языке, и приводит свои примеры.

Количество научно-философская категория рода присущ всем языкам мира и обладает многими лексическими способами выражения в этих языках. В статье обсуждается категория рода, которая считается наиболее важной категорией в английском языке. Также рассматриваются мнения ряд ученых о категории гендера.

Rəyçi: Tamilla Hüseynova
Filologiya elmləri namizədi, professor.